

Η ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

του Παναγιώτη Μαυρόπουλου*

1. Εισαγωγή

Ο πόλεμος, ως πράξη βίας, δημιουργεί τις συνθήκες μέσα στις οποίες ένας «στρατιώτης» μπορεί να διαταχθεί ή να αποφασίσει οικειοθελώς να χρησιμοποιήσει τα όπλα του ακόμα και μέχρι του σημείου να αφαιρέσει τη ζωή κάποιου άλλου ή άλλων. Ποιά είναι λοιπόν η διαφορά μεταξύ των πράξεων του «στρατιώτη» και της απλής δολοφονίας την οποία διαπράττει ένας δολοφόνος του κοινού ποινικού δικαίου; Η ηθική του πολέμου, υπό τη ευρεία της έννοια, αφορά στην απάντηση του παραπάνω ερωτήματος. Εάν οι προαναφερθείσες πράξεις διαφέρουν από ηθική άποψη, ποιό είναι οι κανόνες και τα όρια της κήρυξης και διεξαγωγής του πολέμου τα οποία τον κάνουν να διαφέρει από πράξεις βίας που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του κοινού ποινικού κώδικα;

Το παρόν άρθρο διαπραγματεύεται το θέμα της ύπαρξης ή όχι ηθικής στον πόλεμο και της σχέσης της με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στο θέμα της ηθικής σε περιπτώσεις ένοπλης επέμβασης της διεθνούς κοινότητας όταν παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

2. Ηθική και πόλεμος

Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν σοβαρές ενστάσεις όσον αφορά στο ηθικό μέρος της δολοφονίας συνανθρώπων τους, σε κάθε περίπτωση όμως πιστεύουν ότι σε ορισμένες περιπτώσεις οι ενστάσεις αυτές υποκαθίσταται από άλλες, ηθικά σημαντικές, απόψεις.

Όταν εξετάζεται το θέμα της ηθικής στον πόλεμο, υπάρχουν δύο θεμελιώδη ερωτήματα¹ τα οποία πρέπει να απαντηθούν:

- Κατά πόσον είναι ηθικά αποδεκτή η προσφυγή στον πόλεμο;
- Τι είναι ηθικά επιτρεπτό στον πόλεμο;

Η παλαιότερη, καλύτερα διατυπωμένη και ευρύτερα αποδεκτή θεωρία της ηθικής στον πόλεμο είναι η **Θεωρία του Δίκαιου Πολέμου (Just war theory)**. Όμως, η Θεωρία του Δίκαιου Πολέμου δεν είναι η μόνη θεωρία η οποία επιχειρεί να δώσει απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα. Ας αρχίσουμε εξετάζοντας ακροθιγώς τις άλλες θεωρίες οι οποίες προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις στο θέμα, πριν προχωρήσουμε στη Θεωρία (ή Παράδοση) του Δίκαιου Πολέμου, η οποία αποτελεί το κεντρικό θέμα του άρθρου.

α. Φιλειρηνισμός (Pacifism)

Η κεντρική θέση της θεωρίας του φιλειρηνισμού² είναι ότι ο πόλεμος, οποιουδήποτε είδους, είναι ηθικά απαράδεκτος. Ο φιλειρηνισμός καλύπτει ένα μεγάλο εύρος απόψεων οι οποίες εκτείνονται από την πεποίθηση ότι οι διεθνείς διαφορές μπορούν και πρέπει να επιλύονται με ειρηνικά μέσα, μέχρι την απόλυτη αντίθεση στη χρήση βίας ή ακόμη και στρατιωτικής ισχύος, κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες.

Οι υπέρμαχοι της θεωρίας υποστηρίζουν ότι ο πόλεμος συχνά αποτυγχάνει να επιτύχει τον πολιτικό σκοπό για τον οποίο κηρύχθηκε (η εισβολή στο Ιράκ είναι ένα τέτοιο παράδειγμα), το δε κέρδος του, στις περισσότερες περιπτώσεις στις οποίες ο πολιτικός σκοπός του επιτυγχάνεται, δεν είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο κόστος. Υποστηρίζουν επίσης ότι ο πόλεμος πολύ σπάνια υποκινείται από τις ιδέες τις οποίες οι υποστηρικτές του χρησιμοποιούν για να δικαιολογήσουν την κήρυξή του.

β. Ρεαλισμός (Realism)

Ο πολιτικός ρεαλισμός³ είναι η θεωρία της πολιτικής η οποία υποστηρίζει ότι η ισχύς είναι (ή θα έπρεπε να είναι) ο πρωταρχικός σκοπός της πολιτικής, τόσο στο εσωτερικό του κράτους όσο και στη διεθνή πολιτική σκηνή. Τα εθνικά κράτη, ως οι σημαντικότεροι παράγοντες του διεθνούς συστήματος και ορθολογικές οντότητες, υπολογίζουν το κόστος και το όφελος των επιλογών τους και επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των κερδών τους.

Μεταξύ των υποστηρικτών της θεωρίας αυτής επικρατεί σκεπτικισμός για το εάν οι ηθικές αρχές, όπως το δίκαιο, έχουν εφαρμογή στις διεθνείς σχέσεις. Οι οπαδοί του ρεαλισμού πιστεύουν ότι οι ηθικές αρχές δε θα πρέπει να υπαγορεύουν τη συμπεριφορά ενός κράτους, το οποίο θα πρέπει να δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην ασφάλεια και τα συμφέροντά του.

Μία από τις θέσεις της θεωρίας του ρεαλισμού, η οποία σχετίζεται με την ηθική του πολέμου, είναι ότι στα πλαίσια ενός γενικευμένου πολέμου, είναι δύσκολη η διάκριση μεταξύ εμπολέμων και αμάχων, οπότε κάποιος βαθμός απωλειών των αμάχων θα πρέπει να είναι αποδεκτός.

γ. Ωφελιμισμός (Utilitarianism)

Η θεωρία του ωφελιμισμού⁴ υποστηρίζει την ηθική του «σκοπού» (όχι του «μέσου») και της βελτιστοποίησης. Κατά τη θεωρία αυτή, η μόνη θεμελιώδης ηθική αξία είναι η ανθρώπινη ευτυχία και η αποφυγή του πόνου, όλες δε οι άλλες αξίες είναι παράγωγες⁵. Μια ενέργεια θεωρείται ηθική όταν οι συνέπειές της είναι βέλτιστες, ή κατά μια άλλη διατύπωση ότι η ηθική αξία μιας ενέργειας καθορίζεται αποκλειστικά από τη συνεισφορά της στην τελική χρησιμότητα. (Η χρησιμότητα έχει προσδιοριστεί από τους θεωρητικούς ως ευτυχία, απόλαυση ή καλοπέραση).

δ. Δεοντολογία (Deontology)

Η κεντρική θέση της θεωρίας⁶ αυτής είναι ότι οι αποφάσεις θα πρέπει να λαμβάνονται αποκλειστικά ή κατά προτεραιότητα με βάση το καθήκον και τα δικαιώματα των άλλων. Μία από τις πιο σημαντικές θέσεις της θεωρίας αυτής είναι ότι η συμπεριφορά ενός δρώντος μπορεί να είναι λάθος ακόμη και αν έχει ως αποτέλεσμα τις καλύτερες δυνατές συνέπειες. Η δεοντολογία υποστηρίζει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι επιτυγχάνουν τους σκοπούς τους είναι συνήθως (ή πάντοτε) πιο σημαντικός από το τελικό αποτέλεσμα.

Ορισμένες ενέργειες είναι σωστές ή λάθος, δεν υπάρχει ενδιάμεση κατηγορία, ανεξάρτητα από τις συνέπειες. Δεν υπάρχει ηθική στη δολοφονία, τα βασανιστήρια, το βιασμό και την εκ προθέσεως δολοφονία πολιτών στον πόλεμο. Τα δικαιώματα στη ζωή, την ελευθερία, και την ασφάλεια είναι αδιαπραγμάτευτα. Οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα στο σεβασμό και την αξιοπρέπεια. Ο άνθρωπος είναι ο «σκοπός» και όχι το «μέσον».

ε. Η Θεωρία του Δίκαιου Πολέμου (Just war theory)

Η θεωρία του δίκαιου πολέμου έχει τις ρίζες της στη Χριστιανική πίστη, και κατά βάση στο έργο του Αγίου Θωμά Ακουΐνα (ή Ακουϊνιάτη, 1225 – 1275 μΧ). Η βασική θέση της θεωρίας⁷ είναι ότι ο πόλεμος μπορεί να είναι δίκαιος υπό προϋποθέσεις. Καθώς όμως οι προϋποθέσεις έχουν την τάση να υπόκεινται σε διάφορες ερμηνείες, και κατά συνέπεια σε πολιτική εκμετάλλευση, ο πυρήνας της Θεωρίας του Δίκαιου πολέμου είναι Αμφισβητήσιμος.

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή υπάρχει ένα σύνολο καθολικά αποδεκτών αρχών, με βάση τις οποίες ορίζονται κριτήρια αξιολόγησης, από ηθική άποψη, της ενδεχόμενης χρήσης στρατιωτικής ισχύος. Η θεωρία συνδυάζει την ηθική αποστροφή προς τον πόλεμο με την άποψη ότι μερικές φορές ο πόλεμος είναι το «μη χείρον», και προσπαθεί να συλλάβει τον τρόπο με τον οποίο η χρήση των όπλων θα μπορούσε να περιοριστεί, να γίνει πιο ανθρώπινη, και τελικά να στραφεί προς το σκοπό της επίτευξης μιας διαρκούς ειρήνης και δικαιοσύνης.

Η θεωρία διακρίνει την ηθική της χρήσης στρατιωτικής ισχύος σε δύο μέρη: τότε είναι σωστή η προσφυγή στα όπλα (*jus ad bellum*) και τι είναι αποδεκτό όσον αφορά στη χρήση των όπλων (*jus in bello*). Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί μία τρίτη κατηγορία (*jus post bellum*), η οποία αναφέρεται στο δίκαιο του τερματισμού του πολέμου και των συνθηκών ειρήνης, καθώς επίσης και στην ποινική δίωξη των εγκληματιών του πολέμου.

(1) Κριτήρια κήρυξης δίκαιου πολέμου (*jus ad bellum*)

Σύμφωνα με τη Θεωρία του Δίκαιου Πολέμου, για να χαρακτηριστεί ένας πόλεμος δίκαιος, θα πρέπει να πληροί ορισμένα κριτήρια⁸. Τα παρακάτω κριτήρια συγκεντρώνουν τη σύμφωνη γνώμη της πλειονότητας των θεωρητικών: δίκαια υπόθεση, νόμιμη δικαιοδοσία, καλές προθέσεις, πιθανότητα επιτυχίας, έσχατο μέσο και αναλογικότητα.

(α) Δίκαια υπόθεση (Just cause)

Το κριτήριο της δίκαιας υπόθεσης βρίσκεται στον πυρήνα της Θεωρίας του Δίκαιου Πολέμου, και είναι αυτό από το οποίο πήρε το όνομά της. Η κεντρική θέση της θεωρίας είναι ότι ο πόλεμος είναι επιτρεπτός μόνον όταν υπηρετεί το δίκαιο. Κανένας άλλος λόγος διεξαγωγής του (όπως για παράδειγμα η προώθηση εθνικών συμφερόντων) δεν είναι αποδεκτός.

Πολλοί θεωρούν ότι η μόνη δίκαια υπόθεση είναι η αυτοάμυνα. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, κάθε κράτος το οποίο κηρύσσει πόλεμο για λόγους εκτός της αυτοάμυνας, διαπράττει το έγκλημα του επιθετικού πολέμου. Ο πόλεμος δε δικαιολογείται όταν διεξάγεται για λόγους εθνικής δόξας, διόρθωσης λαθών του παρελθόντος, εδαφικών διεκδικήσεων, ή για οποιονδήποτε λόγο ο οποίος δεν έχει σχέση με την άμυνα. Παρ' όλα αυτά, η αρχή της αυτοάμυνας μπορεί να ερμηνευτεί διασταλτικά και τελικά να προβλέπει επιθετικές ενέργειες. Έτσι, ο επιθετικός πόλεμος επιτρέπεται εάν έχει ως στόχο να ανταποδώσει ένα κακό το οποίο έχει ήδη διαπραχθεί ή να προλάβει μια επικείμενη επίθεση. Αυτή η τελευταία περίπτωση είναι και η πλέον αμφισβητήσιμη (και επικίνδυνη), δεδομένου ότι παρέχει τη δικαιολογία για την κήρυξη και διεξαγωγή προληπτικού πολέμου.

(β) Νόμιμη δικαιοδοσία (Legal authority)

Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό, ο πόλεμος μπορεί να είναι δίκαιος μόνον εάν έχει κηρυχθεί από μια κυρίαρχη κρατική αρχή. Άτομα ή ομάδες, των οποίων η εξουσία δεν προέρχεται από τα μέλη της κοινωνίας, ακόμη και εάν η υπόθεσή τους είναι δίκαια, δεν νομιμοποιούνται να κηρύξουν δίκαιο πόλεμο. Εάν μια κυβέρνηση είναι νόμιμη, δηλαδή συγκεντρώνει την εμπιστοσύνη του λαού της και δεν κυβερνά αυθαίρετα, τότε η εκχώρηση του δικαιώματος κήρυξης πολέμου στα κατάλληλα όργανά της είναι και αυτή νόμιμη. Όμως, όσο λιγότερο σωστή και δίκαια είναι η μορφή διακυβέρνησης, τόσο αμφισβητήσιμη είναι η δικαιοδοσία της όσον αφορά στην κήρυξη του πολέμου. Συμπερασματικά, μόνο οι νομίμως εκλεγμένες δημόσιες αρχές έχουν το δικαίωμα της προσφυγής στη χρήση βίας και της κήρυξης πολέμου.

(γ) Καλές προθέσεις (Right intentions)

Η γενική ιδέα είναι ότι ο πόλεμος θα πρέπει να διεξάγεται για λόγους δικαίου (αποκατάστασης μιας δίκαιας ειρήνης) και όχι για λόγους στενά εννοούμενου εθνικού συμφέροντος. Κατά συνέπεια ο πόλεμος δεν μπορεί να θεωρηθεί δίκαιος όταν λόγοι εθνικού συμφέροντος υπερισχύουν της αρχής της καταπολέμησης της επιθετικότητας. Το κριτήριο των καλών προθέσεων συνδέεται με τη διεξαγωγή του πολέμου (*jus in bello*) και απαγορεύει ενέργειες αντεκδίκησης και αδιάκριτης βίας. Όμως, το θέμα των καλών προθέσεων δημιουργεί προβλήματα πρακτικής εφαρμογής και συνεπειών, τα οποία θα πρέπει να εξετασθούν πριν την προσφυγή στον πόλεμο.

(δ) Πιθανότητα επιτυχίας (Probability of success)

Η κεντρική ιδέα του κριτηρίου αυτού είναι ότι η ανθρώπινη ζωή και οι οικονομικοί πόροι δεν πρέπει να θυσιάζονται για μάταιες υποθέσεις, οι οποίες δεν έχουν καμία πιθανότητα επιτυχίας. Η χρήση της στρατιωτικής ισχύος, για να μπορεί να θεωρηθεί δίκαια, πρέπει να έχει κάποια λογική πιθανότητα επιτυχίας. Η εκτίμηση της πιθανότητας επιτυχίας της χρήσης στρατιωτικής ισχύος απαιτεί υπολογισμούς. Η ιδέα όμως του υπολογισμού των κερδών δημιουργεί ηθικά και πρακτικά προβλήματα, όπως γίνεται φανερό από τα παρακάτω ερωτήματα.

- Μήπως κάποιος δεν πρέπει να προστρέξει σε βοήθεια ενός ανθρώπου ή να κηρύξει πόλεμο εάν δεν υπάρχει λογική πιθανότητα επιτυχίας;
- Είναι σωστό να αποδεχόμαστε την επιθετικότητα επειδή το κόστος της μη αποδοχής της μπορεί να είναι απαγορευτικό;
- Δεν είναι μερικές φορές ηθικά επιτρεπτή η αντιμετώπιση μεγαλύτερης στρατιωτικής δύναμης, όπως ο Λεωνίδας τους Πέρσες στις Θερμοπύλες, οι Φιλανδοί τους Ρώσους το 1940, οι Έλληνες τους Γερμανούς το 1941, απλώς και μόνο για λόγους εθνικής αυτοεκτίμησης;
- Ποιός μπορεί να κρίνει εκ των προτέρων ποιές είναι οι πιθανότητες επιτυχίας ενός εγχειρήματος, ειδικά στην περίπτωση του πολέμου του οποίου η έκβαση βασίζεται σε παράγοντες που κάθε άλλο παρά σταθεροί και προβλέψιμοι μπορούν να χαρακτηριστούν; Στο πλαίσιο αυτό οι μάχες του Μαραθώνα και των Θερμοπυλών θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως μη δίκαιες, έστω και αν μακροπρόθεσμα αποτέλεσαν το ακρογωνιαίο λίθο της απόκρουσης της περσικής εισβολής, οπότε, σύμφωνα με τα κριτήρια της δίκαιας υπόθεσης και των καλών προθέσεων, δικαιούνται του χαρακτηρισμού τους ως δικαίων.

(ε) Έσχατο μέσο (Last resort)

Το κριτήριο αυτό απαιτεί όπως, πριν την προσφυγή στον πόλεμο, έχει καταβληθεί κάθε προσπάθεια επίλυσης των διαφορών με διαπραγματεύσεις και διαιτησία. Δεν απαιτείται βέβαια να δοκιμαστεί κάθε πιθανή εναλλακτική λύση, ειδικά εάν οι πιθανότητες επιτυχίας της είναι αμελητέες, απαιτείται όμως η ειλικρινής εκμετάλλευση κάθε σοβαρής επιλογής. Στην περίπτωση της απόκρουσης μιας ένοπλης επίθεσης το κριτήριο δεν έχει και μεγάλη αξία, δεδομένου ότι, όταν έχει ήδη εκδηλωθεί η ένοπλη εισβολή, δεν υπάρχουν τα χρονικά περιθώρια της εκμετάλλευσης εναλλακτικών ειρηνικών τρόπων.

Κάτω από το πρίσμα των συνθηκών που διαμορφώνονται στην εξέλιξη των επιχειρήσεων, η διεξαγωγή του πολέμου μπορεί να μην είναι πλέον το έσχατο μέσο. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με το κριτήριο αυτό, ακόμη και κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής του πολέμου, τα εμπλεκόμενα μέρη έχουν την υποχρέωση να εξετάζουν τρόπους με τους οποίους η σύγκρουση θα μπορούσε να τερματιστεί. Αν και η αντεπίθεση μπορεί να είναι ο μοναδικός τρόπος άμεσης αντίδρασης σε μια εισβολή, η συνέχιση της αντεπίθεσης δεν είναι επιτρεπτή όταν ο εισβολέας είναι πρόθυμος να διαπραγματευτεί το τέλος των εχθροπραξιών κατά τρόπο δίκαιο για όλα τα εμπόλεμα μέρη.

Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα του εάν αυτός που καταφεύγει στον πόλεμο για την επίλυση των διαφορών του, είναι ειλικρινής στον ισχυρισμό του ότι εξήντησε όλα τα άλλα μέσα. Η εκτίμηση περί της χρήσης των άλλων μέσων είναι τόσο υποκειμενική, που τελικά χρησιμοποιείται κατά το δοκούν και συχνά ως δικαιολογία για την αιτιολόγηση της κήρυξης του πολέμου ως νόμιμης και ηθικής. Το πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι η εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ, την οποία οι ΗΠΑ θεωρούν νόμιμη και ηθική, σε αντιδιαστολή με όλο τον υπόλοιπο κόσμο, ο οποίος τη θεωρεί αδικαιολόγητη και στερούμενη ηθικής βάσης.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι ο Ελληνο-Ιταλικός πόλεμος του 1940. Σύμφωνα με το κριτήριο του έσχατου μέσου, η Ελλάδα δεχόμενη εισβολή, αντεπιτέθηκε δικαίως για την απόκρουση του εισβολέα. Ήταν όμως δίκαια η συνέχιση του πολέμου μετά την επέκταση των επιχειρήσεων στο έδαφος της Αλβανίας; Κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι ήταν, εφόσον οι Ιταλοί δεν ήταν πρόθυμοι να διαπραγματευτούν τον τερματισμό του.

(ζ) Αναλογικότητα (Proportionality)

Το κριτήριο της αναλογικότητας αναφέρεται τόσο στο μέγεθος της βλάβης που κατάφερε ο επιτιθέμενος, όσο και στο μέγεθος της στρατιωτικής ισχύος που απαιτείται για την αποκατάσταση της αδικίας. Ο αντικειμενικός σκοπός του κηρυχθέντος πολέμου πρέπει να περιορίζεται στην αποκατάσταση της προκληθείσας βλάβης, και να μην επεκτείνεται πέραν αυτής για λόγους αντεκδίκησης. Η χρήση στρατιωτικής ισχύος, ιδιαίτερα όταν η

πρόκληση απωλειών αμάχων είναι πιθανή, πρέπει και αυτή να είναι «ανάλογη» του επιδιωκόμενου αποτελέσματος. Και στην περίπτωση αυτή, η κρίση είναι υποκειμενική, το δε αποτέλεσμα αμφίβολο. Κατά τον Ηρόδοτο, στρατός δύναμης 1,7 εκατομμυρίων ανδρών εισέβαλε στην Ελλάδα το 480 π.Χ. για να τιμωρήσει τους Έλληνες για την υποστήριξη που παρείχαν στους Ίωνες, όταν αυτοί επαναστάτησαν κατά του Σατράπη της Λυδίας το 499 π.Χ. Ανεξάρτητα από το χαρακτηρισμό της εισβολής ως ηθικής ή ανήθικης, το ασύλληπτο μέγεθος της δυνάμεως του επιτιθεμένου την καθιστά αυτομάτως μη δίκαιη, έστω και αν εκ των υστέρων απεδείχθη ότι και αυτή η δύναμη ήταν ανεπαρκής για να επιτύχει τον επιδιωκόμενο σκοπό του πολέμου.

(2) Κριτήρια διεξαγωγής δίκαιου πολέμου (*jus in bello*)

Η Θεωρία του Δίκαιου Πολέμου προσπαθεί επίσης να δώσει απαντήσεις στο ερώτημα του πως πρέπει να διεξάγεται ο πόλεμος, μετά την κήρυξή του. Και στην περίπτωση αυτή έχει αναπτυχθεί ένας αριθμός κριτηρίων με βάση τα οποία ο τρόπος διεξαγωγής του πολέμου χαρακτηρίζεται ως ηθικός ή όχι. Τα κριτήρια αυτά εμπίπτουν στις δύο γενικές κατηγορίες **της διάκρισης** και **της αναλογικότητας**. Το κριτήριο της διάκρισης αφορά στη νομιμότητα των στόχων, ενώ το κριτήριο της αναλογικότητας αφορά στο μέγεθος της ισχύος το οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ηθικά επιτρεπτό.

(α) Διάκριση⁹

Το κριτήριο αυτό ισχυρίζεται ότι μόνο η στοχοποίηση στρατιωτικών στόχων είναι νόμιμη. Οι άμαχοι δεν πρέπει να στοχοποιούνται ποτέ άμεσα και εκ προθέσεως, κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες. Δεν πρέπει επίσης να αποτελούν ποτέ στόχο οι κατοικίες, οι χώροι θρησκευτικής λατρείας και τα σχολεία. Κατά συνέπεια θεωρείται άδικη η αδιάκριτη επίθεση εναντίον μαχίμων και αμάχων. Όμως, ορισμένες φορές ο πόλεμος αναπόφευκτα εμπλέκει αμάχους. Ενώ η αρχή της διάκρισης υποστηρίζει την ασυλία τους από τον πόλεμο, το πρακτικό μέρος του πολέμου δημιουργεί την ανάγκη για ένα διαφορετικό μοντέλο.

Η στοχοποίηση μιας στρατιωτικής εγκατάστασης στο μέσον της πόλης είναι επιτρεπτή επειδή ο στόχος είναι νόμιμος. Στην περίπτωση αυτή, οι απώλειες αμάχων είναι πιθανές άρα και προβλέψιμες, όχι όμως εκ προθέσεως. Ενώ η αρχή αυτή παρέχει μια δικαιολογία για τις «παράπλευρες απώλειες» των αμάχων, δημιουργεί ταυτόχρονα έναν αριθμό θεμάτων τα οποία αφορούν στη δικαιολόγηση του προβλέψιμου ρήγματος της ασυλίας, καθώς επίσης και της στάθμισης της προσβολής στρατιωτικών στόχων σε σχέση με τις προβλέψιμες απώλειες αμάχων.

Η αρχή της «διπλής χρήσης» κάποιων εγκαταστάσεων (από ενόπλους και αμάχους) παρέχει μια δικαιολογία επίθεσης εναντίον αμάχων, υπό την προϋπόθεση ότι ο θάνατος τους δεν είναι αποτέλεσμα

εσκεμμένης ενέργειας, αλλά προκαλείται από λάθος. Η προσβολή ενός εργοστασίου πυρομαχικών, για παράδειγμα, στοχεύει στην καταστροφή στρατιωτικών δυνατοτήτων και όχι στο θάνατο των εργαζομένων στο εργοστάσιο.

Ένα άλλο πρόβλημα είναι ο καθορισμός του ποιος είναι άμαχος και ποιος μάχιμος¹⁰. Πολλοί υποστηρίζουν ότι η φύση του σύγχρονου πολέμου καταργεί ή δυσκολεύει τη διάκριση αμάχων και μαχίμων. Για να κατανοήσουμε τη δυσκολία του προβλήματος, ας δούμε ορισμένα από τα συνηθισμένα ερωτήματα τα οποία προκύπτουν σε σχέση με τη διάκριση αμάχων – μαχίμων.

- Ο ρόλος των αμάχων στην υποστήριξη της οικονομίας ενός κράτους και κατά συνέπεια της συντήρησης του πολέμου, τους αφαιρεί την ιδιότητα του αμάχου;
- Το γεγονός ότι ένας άμαχος έχει υποστεί στρατιωτική εκπαίδευση τον καθιστά υποψήφιο μάχιμο. Σε ποιο καθεστώς ανήκει;
- Το γεγονός ότι ένας άμαχος κατέχει γνώσεις ή μυστικά τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για στρατιωτικούς σκοπούς (κώδικες κρυπτογραφίας, κωδικούς ενεργοποίησης πυρηνικών όπλων) τον καθιστά υποψήφιο στόχο;

Οι «παράπλευρες απώλειες» έγιναν γνωστές στο ευρύ κοινό από τους βομβαρδισμούς του ΝΑΤΟ στη Γιουγκοσλαβία. Όπως καταδείχθηκε από τις διεθνείς αντιδράσεις κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών, το κριτήριο αυτό είναι μάλλον καθολικά αποδεκτό από τη διεθνή κοινή γνώμη.

(β) Αναλογικότητα

Το κριτήριο της αναλογικότητας ασχολείται με το είδος της στρατιωτικής ισχύος το οποίο είναι ηθικά επιτρεπτό στον πόλεμο. Ενώ η αρχή της διάκρισης επικεντρώνεται στο ποιος είναι ένας θεμιτός στόχος, η αρχή της αναλογικότητας ασχολείται με το είδος της δύναμης η οποία είναι ηθικά αποδεκτή. Η δύναμη η οποία χρησιμοποιείται θα πρέπει να είναι ανάλογη της βλάβης που προκλήθηκε και του ενδεχόμενου καλού το οποίο μπορεί να προκύψει.

Ο στόχος αυτού του κριτηρίου είναι να ελαχιστοποιήσει την καταστροφή και τις απώλειες. Υπό την ευρεία του έννοια είναι ωφελιμιστικό, από την άποψη ότι προσπαθεί να ελαχιστοποιήσει τη συνολική δυστυχία. Με απλά λόγια, κανείς δεν πρέπει να προκαλεί το θάνατο του

αντιπάλου, εάν ο σκοπός του πολέμου μπορεί να επιτευχθεί με τον απλό τραυματισμό του.

(3) Κριτήρια τερματισμού δίκαιου πολέμου (*jus post bellum*)

Τα τελευταία χρόνια, ορισμένοι θεωρητικοί του δίκαιου πολέμου πρότειναν μία τρίτη κατηγορία. Τα κριτήρια του τερματισμού δίκαιου πολέμου (*jus post bellum*) αφορούν στο δίκαιο μετά τον τερματισμό του πολέμου, συμπεριλαμβανομένων των συνθηκών ειρήνης, της προσαγωγής των εγκληματιών πολέμου σε δίκη και των πολεμικών αποζημιώσεων. Ορισμένα από τα προτεινόμενα κριτήρια είναι τα παρακάτω:

(α) Επαρκής λόγος τερματισμού

Ένα κράτος μπορεί να τερματίσει έναν πόλεμο εάν έχει επιτευχθεί μια λογική αποκατάσταση των δικαιωμάτων τα οποία παραβιάστηκαν πριν ή κατά τη διάρκεια του πολέμου, και εφόσον ο επιτιθέμενος είναι πρόθυμος να διαπραγματευτεί του όρους της παράδοσης. Οι όροι παράδοσης περιλαμβάνουν μια επίσημη διατύπωση συγνώμης, επανορθώσεις και προσαγωγή σε δίκη των εγκληματιών του πολέμου.

(β) Καλές προθέσεις

Ένα κράτος θα πρέπει να τερματίσει τον πόλεμο μόνο υπό τις προϋποθέσεις που συμφωνούν με τα κριτήρια τερματισμού του δίκαιου πολέμου. Η εκδίκηση δεν επιτρέπεται. Το κράτος – νικητής θα πρέπει επίσης να είναι πρόθυμο να εφαρμόσει το ίδιο επίπεδο αντικειμενικότητας και ελέγχου για τυχόν εγκλήματα πολέμου τα οποία έχουν διαπράξει οι δικές του Ένοπλες Δυνάμεις.

(γ) Διάκριση

Το κράτος – νικητής θα πρέπει να κάνει διάκριση μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών ηγετών, και εμπολέμων και αμάχων. Οι ποινές θα πρέπει να περιορίζονται μόνο σε αυτούς που είναι άμεσα υπεύθυνοι για την πρόκληση της σύγκρουσης.

(δ) Αναλογικότητα

Οι όροι παράδοσης θα πρέπει να είναι ανάλογοι με τα δικαιώματα τα οποία παραβιάστηκαν στην αρχή. Δρακόντεια μέτρα και κάθε προσπάθεια αποκλεισμού του παραδοθέντος κράτους από τη διεθνή κοινότητα δεν επιτρέπονται.

3. Οι ένοπλες ανθρωπιστικές επεμβάσεις

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα δύο θέματα βρίσκονται στην κορυφή των στρατιωτικο-πολιτικών συζητήσεων του δυτικού κόσμου: η ανθρωπιστική

επέμβαση και η τρομοκρατία. Το πρώτο θέμα, παρά τη σημασία του, έχει περάσει στο παρασκήνιο, λόγω της σημασίας την οποία απέκτησε ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας». Όμως το θέμα είναι απίθανο να παραμείνει στο παρασκήνιο, για τον απλούστατο λόγο ότι η αδυναμία ανταπόκρισης σε ορισμένες ανθρωπιστικές κρίσεις, όπως αυτή της Ρουάντα το 1994, έχει δημιουργήσει συνολικές ενοχές σ' ολόκληρο τον κόσμο, ενοχές οι οποίες έχουν περάσει στο υποσυνείδητο όλων των διεθνών οργανισμών, αν υπάρχει κάτι τέτοιο, προεξάρχοντος του ΟΗΕ.

α. Η σημασία των ένοπλων επεμβάσεων

Μέχρι σχετικά πρόσφατα, η χρήση στρατιωτικής ισχύος για ανθρωπιστικούς σκοπούς από κράτη ή διεθνείς οργανισμούς ήταν σπάνια. Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου οι ένοπλες επεμβάσεις για ανθρωπιστικούς λόγους έχουν αυξηθεί δραματικά. Οι επεμβάσεις αυτές συνήθως είναι αμφιλεγόμενες, γεγονός το οποίο δικαιολογεί και τη δυσκολία λήψης αποφάσεων σε αυτές τις περιπτώσεις. Παρά τα διάφορα προβλήματα, το θέμα των ένοπλων ανθρωπιστικών επεμβάσεων αποκτά προοδευτικά μεγάλη σημασία για την παγκόσμια κοινότητα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η αναζήτηση στο δίκτυο του όρου «Military Intervention» δίνει 1.090.000 τοποθεσίες¹¹.

Στα πλαίσια του παρόντος άρθρου η ένοπλη επέμβαση¹² νοείται ως μια μονομερής ενέργεια μιας ομάδας κρατών ή ενός διεθνούς οργανισμού με σκοπό την αντικατάσταση της εξουσίας ενός άλλου κράτους ή μιας ομάδας κρατών. Ο κρίσιμος παράγοντας στον παραπάνω ορισμό είναι η έλλειψη συναίνεσης (μονομερής) στην επέμβαση από το κράτος - στόχο. Έτσι ο βομβαρδισμός της Σερβίας με τη αιτιολογία της προστασίας των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου είναι σαφής περίπτωση επέμβασης, ενώ οι ενέργειες του συνασπισμού των κρατών που διέθεσαν δυνάμεις στο Ανατολικό Τιμόρ με τη συγκατάθεση της Ινδονησίας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως επέμβαση.

Η επέμβαση είναι μια πράξη πολέμου, ανεξάρτητα από το εάν αυτός έχει κηρυχθεί ή όχι. Κάποιοι θεωρούν ότι υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ της επέμβασης και του πολέμου, και ότι ο χαρακτήρας της επέμβασης την κάνει πιο δύσκολη να δικαιολογηθεί από ότι ο πόλεμος. Κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι δεν υπάρχει διάκριση. Ένας από τους λόγους της μη διάκρισης είναι ότι η επέμβαση έχει συνήθως όλα ή τα περισσότερα από τα χαρακτηριστικά του πολέμου, όπως φάνηκε στην περίπτωση της Σερβίας (Κοσσυφοπέδιο). Οι υποστηρικτές της διάκρισης επηρεάζονται από το γεγονός ότι η επέμβαση είναι μια μορφή αστυνόμευσης παρά πολέμου, γεγονός που μπορεί να είναι αληθές σε περιπτώσεις αναίμακτων παρεμβάσεων, όπως αυτή της γαλλικής στρατιωτικής δύναμης η οποία βοήθησε στην εκθρόνιση του δικτάτορα Μποκάσα από την Κεντρική Αφρικανική Δημοκρατία το Σεπτέμβριο του 1979. Το επιχείρημά τους καταρρίπτεται από το απλό γεγονός ότι ακόμη και σε αυτές τις περιπτώσεις απαιτούνται στρατιωτικές και όχι αστυνομικές δυνάμεις. Σε κάθε περίπτωση, η απόσταση από την αναίμακτη επέμβαση μέχρι την εμπλοκή σε πολεμικές επιχειρήσεις είναι μικρή.

Έτσι, η επέμβαση συνδέεται με την ηθικά προβληματική προσφυγή στον πόλεμο, γεγονός το οποίο, σε μεγάλο βαθμό, δικαιολογεί τη διεθνή καταδίκη ή τουλάχιστον τον σκεπτικισμό της εφαρμογής της στρατιωτικής επέμβασης.

β. Η σημασία του όρου «ανθρωπιστικός»

Ο όρος «ανθρωπιστικός» αναφέρεται κατά βάση στο πρωταρχικό κίνητρο της επέμβασης. Η λέξη «πρωταρχικό» χρησιμοποιείται εσκεμμένα διότι σε μια επέμβαση υπάρχουν πάντοτε περισσότερα του ενός κίνητρα, δεδομένου ότι αυτά δεν απουσιάζουν ποτέ από τις διεθνείς σχέσεις. Θα ήμασταν αφελείς αν απαιτούσαμε οι ανθρωπιστικοί λόγοι να αποτελούν από μόνοι τους επαρκή (ικανή) συνθήκη για την επέμβαση, θα έπρεπε όμως να αποτελούν τουλάχιστον την αναγκαία.

γ. Τα κριτήρια των ανθρωπιστικών επεμβάσεων

Δεδομένου ότι οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις έχουν τελευταία εξελιχθεί στον κανόνα παρά στην εξαίρεση, οι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να υπάρχουν κριτήρια με βάση τα οποία θα αξιολογείται η ορθότητα μιας επέμβασης σε μια κρίση. Τα κριτήρια αυτά θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τα κράτη-μέλη της γενικής συνέλευσης του ΟΗΕ, και ιδιαίτερα τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, τα οποία αποφασίζουν τελικά για την αναγκαιότητα της επέμβασης.

Δε χρειάζεται όμως να ξανά-ανακαλύψουμε τον τροχό. Τα κριτήρια τα οποία έχουν διαμορφωθεί με το πέρασμα των αιώνων στα πλαίσια της θεωρίας του Δίκαιου Πολέμου¹³, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για τον έλεγχο της ορθότητας της επέμβασης. Ας ρίξουμε μια ματιά σε ορισμένα από αυτά, και μάλιστα σε αυτά τα οποία είναι λιγότερα επιρρεπή σε ερμηνεία, από τη σκοπιά του βαθμού δυσκολίας εφαρμογής τους στην περίπτωση των ανθρωπιστικών παρεμβάσεων.

(1) Δίκαια υπόθεση

Είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι το κριτήριο της δίκαιας υπόθεσης ικανοποιείται σε περιπτώσεις ακραίας καταπίεσης η οποία προκαλεί γενική κατακραυγή και απαιτήσεις επέμβασης της διεθνούς κοινότητας. Στην περίπτωση αυτή υπάρχει μια αρκετά γνωστή αντίρρηση, αυτή της συνέπειας¹⁴. Εάν το θέμα είναι ανθρωπιστικό, γιατί πρέπει η διεθνής κοινότητα να επεμβαίνει στη μία περίπτωση και όχι στη άλλη; Είναι γνωστό ότι εμφύλιοι πόλεμοι, βασανισμοί, εξαναγκασμός σε προσφυγιά και καταπίεση υπάρχουν σε πολλά σημεία της Γης. Επέμβαση στη μία περίπτωση και αποφυγή επέμβασης σε κάποια άλλη σίγουρα αποτελεί προβληματική ηθική ανταπόκριση, δεδομένου ότι αυτό που είναι σωστό στη μία περίπτωση θα πρέπει να είναι επίσης σωστό και σε κάποια άλλη που έχει τα ίδια χαρακτηριστικά. Κατά πόσον όμως η λήψη της απόφασης για επέμβαση επηρεάζεται από παράγοντες οι οποίοι δεν έχουν σχέση με τη φυλή, την εθνικότητα, την πολιτισμική ταυτότητα, τη θρησκεία κλπ. της

περιοχής της κρίσης, παράγοντες οι οποίοι εισάγουν την έννοια της διάκρισης στην πιο αρνητική της μορφή;

Πολλοί πιστεύουν ότι η αποτυχία επέμβασης της διεθνούς κοινότητας στη Ρουάντα το 1994 αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση διάκρισης λόγω φυλής. Δεν υπάρχει κανένας ο οποίος πιστεύει ότι αν μια ανάλογη σφαγή συνέβαινε σε ένα ευρωπαϊκό κράτος, δε θα υπήρχε επέμβαση, είτε από τη διεθνή κοινότητα, είτε από κάποιο συνασπισμό κρατών. Εξ άλλου η περίπτωση της επέμβασης στη Γιουγκοσλαβία λίγα χρόνια ενωρίτερα δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας για την απάντηση στο ερώτημα.

(2) Νομιμότητα¹⁵

Ποιός λοιπόν είναι αυτός που έχει το δικαίωμα, με την έννοια της νομιμότητας, να επέμβει; Παρ' όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει και τις κατηγορίες που του προσάπτουν, ο ΟΗΕ είναι ένας παγκόσμιος οργανισμός ο οποίος διαθέτει κάποια διεθνή εξουσία. Ελλείψη καλύτερης λύσης, τα κράτη έχουν αποδεχθεί την εξουσία του ΟΗΕ, ή σε μια καλύτερη διατύπωση, η μόνη περίπτωση οι εμπόλεμοι να αποδεχθούν την επέμβαση ως νόμιμη, είναι να έχει εγκριθεί από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ¹⁶. «Οι συμμαχίες των προθύμων», οι οποίες εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια συνήθως υπό την καθοδήγηση μεγάλων δυνάμεων για να νομιμοποιήσουν επεμβάσεις, ανθρωπιστικές και μη, έχουν σαφώς περιορισμένες πιθανότητες αποδοχής, τόσο από τη διεθνή κοινότητα όσο και από τα ενδιαφερόμενα μέρη.

(3) Αναλογικότητα¹⁷

Η ανταπόκριση σε μια ανθρωπιστική κρίση θα πρέπει κατά βάση να είναι ανθρωπιστική. Οι, καλών προθέσεων, ανθρωπιστικές στρατιωτικές παρεμβάσεις θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι δεν προκαλούν περισσότερο κακό στα ανθρώπινα δικαιώματα από αυτό το οποίο στοχεύουν να διορθώσουν ή να αποτρέψουν. Αν μια εθνική ομάδα διαπράττει γενοκτονία εις βάρος μιας άλλης, η πλέον λανθασμένη απόκριση της διεθνούς κοινότητας θα ήταν η διάπραξη μιας άλλης γενοκτονίας εναντίον της πρώτης ομάδας.

Μια επέμβαση η οποία ικανοποιεί το κριτήριο της αναλογικότητας σε μία περίπτωση μπορεί να μην το κάνει σε μια άλλη, παρόμοια μεν από την άποψη της καταπίεσης αλλά διαφορετική από την άποψη του περιβάλλοντος και των ενδεχόμενων συνεπειών της επέμβασης.

Παραβλέποντας τη νομιμότητα της επέμβασης στη Γιουγκοσλαβία, οι απώλειες σε θανάτους αμάχων οι οποίες υπολογίστηκαν από τους Times του Λονδίνου σε 1.500, ήταν τόσο μεγάλες που η Διεθνής Αμνηστία θεώρησε ότι το NATO παραβίασε το διεθνή ανθρωπιστικό νόμο. Εκτός όμως από τις άμεσες απώλειες, ο βομβαρδισμός στόχων οι οποίοι θεωρήθηκαν «διπλής χρήσης» (από αμάχους και εμπολέμους), ειδικά εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος και νερού, προκάλεσαν σοβαρά ανθρωπιστικά προβλήματα

στον άμαχο σερβικό πληθυσμό και, για μερικούς, και πέραν των συνόρων της Σερβίας (σοβαρές επιπτώσεις στη ρουμανική οικονομία).

(4) Έσχατο μέσο

Η αμφισβήτηση της ισχύος αυτού του κριτηρίου αφορά στο ερώτημα τι πραγματικά σημαίνει «τελευταίο μέσο». Θα υπάρχει πάντα κάτι το οποίο θα μπορούσε να δοκιμαστεί για την επίλυση της ανθρωπιστικής κρίσης, πριν την προσφυγή στη στρατιωτική επέμβαση. Εάν όμως υπάρχει μια σοβαρή ανθρωπιστική κρίση, δεν μπορεί η διεθνής κοινότητα να περιμένει μέχρι να δοκιμαστεί κάθε διαθέσιμο μέσο, ενώ η καταστροφή είναι σε εξέλιξη. Η καθυστέρηση η οποία προκαλείται από τη δοκιμή των διαθέσιμων επιλογών ενδέχεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητα της στρατιωτικής λύσης, όταν αυτή τεθεί σε εφαρμογή. Σε κάθε περίπτωση η στρατιωτική λύση είναι πράγματι απευκταία, και η εφαρμογή της θα πρέπει να εξετάζεται με προσοχή και σοβαρότητα.

(5) Προοπτική επιτυχίας

Είναι σημαντικό να μελετηθούν προσεκτικά οι δυνατότητες της στρατιωτικής επέμβασης να προσφέρει την επιθυμητή λύση στην κρίση. Από την άλλη πλευρά όμως, τί είναι αυτό που συνιστά επιτυχία; Η επιτυχία της επέμβασης είναι άμεση συνάρτηση των στόχων που τίθενται. Όσο πιο περιορισμένοι είναι οι στόχοι, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα επιτυχίας. Όμως, όσο πιο περιορισμένοι είναι οι στόχοι, τόσο μικρότερη είναι η πιθανότητα επίλυσης της ανθρωπιστικής κρίσης. Θα είμαστε ικανοποιημένοι εάν επιτύχουμε την προσωρινή διακοπή της κρίσης ελπίζοντας σε μια ειρηνική διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των αντιμαχομένων, ή θα πρέπει να επιδιώξουμε μια μακροπρόθεσμης προοπτικής διευθέτηση του προβλήματος με στρατιωτικά μέσα;

δ. Το μέλλον των ανθρωπιστικών επεμβάσεων¹⁸

Δεν απαιτείται τίποτα πέραν της κοινής λογικής για να αντιληφθούμε ότι η διεθνής κοινότητα δεν μπορεί να επιλύσει κάθε πρόβλημα ή να ανταποκριθεί σε κάθε έκκληση για βοήθεια. Επιπλέον, θα ήταν επικίνδυνη ψευδαίσθηση να πιστεύουμε ότι μπορούμε να επιλύσουμε κάθε πρόβλημα με την προσφυγή στη στρατιωτική ισχύ.

Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, το ερώτημα είναι εάν το ηθικό πλαίσιο που περιγράφηκε παραπάνω διαθέτει καμία πρακτική λύση για την αντιμετώπιση μελλοντικών εκκλήσεων για στρατιωτικές ανθρωπιστικές επεμβάσεις. Η θεμελιώδης λύση είναι η καταβολή κάθε προσπάθειας έτσι ώστε μια μελλοντική ανθρωπιστική επέμβαση να είναι ηθικά πιο αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα.

(1) Η ηθική νομιμότητα, ο ΟΗΕ και η διεθνής συνεργασία

Ο ΟΗΕ, ως πηγή εξουσίας και ο κυριότερος παίκτης στο παιχνίδι των επεμβάσεων, θα πρέπει να αποκτήσει το απαιτούμενο κύρος. Οι μεγάλες δυνάμεις θα πρέπει να σταματήσουν τις προσπάθειές τους να παρακάμπτουν τον ΟΗΕ ή να το χρησιμοποιούν ως φύλλο συκής για τις ηγεμονικές τους δραστηριότητες. Οι συνεπείς προσπάθειες να υποκατασταθεί ο ΟΗΕ από περιορισμένης συμμετοχής στρατιωτικούς οργανισμούς, όπως το ΝΑΤΟ, πρόκειται να αποβούν καταστροφικές της όποιας νομιμότητας απολαμβάνει σήμερα ο ΟΗΕ. Είναι επίσης πιθανό να καταστήσουν αρνητικό τον κόσμο εκτός Ευρώπης (και σε μερικές περιπτώσεις και ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη) σε σχέση με τις κατά τα άλλα νόμιμες και αιτιολογημένες προσπάθειες δίκαιων ανθρωπιστικών επεμβάσεων. Είναι αλήθεια ότι υπάρχουν πολλά πράγματα που απαιτούν βελτίωση όσον αφορά στην οργάνωση και λειτουργία του ΟΗΕ, όμως παρ' όλα αυτά παραμένει το κέντρο της ελπίδας για ειρήνευση στον κόσμο, και κατά συνέπεια απαιτείται να καταβληθούν θετικές προσπάθειες να κρατηθεί ζωντανός και να βελτιωθεί.

Δεδομένου ότι ο ΟΗΕ εξακολουθεί να θεωρείται από τον περισσότερο κόσμο ως το πρωταρχικό μέσο της διεθνούς νομιμότητας, η νομιμοποίηση της επέμβασης από τον ΟΗΕ θα πρέπει να παραμείνει ο κανόνας. Η στρατιωτική δράση του ΝΑΤΟ εναντίον της Σερβίας κατηγορήθηκε από την αρχή ότι αγνόησε το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Τα προβλήματα που θα δημιουργούντο από την πιθανότητα της αρνησικυρίας από πλευράς Ρωσίας ή Κίνας ήταν πραγματικά, η έγκριση όμως του Συμβουλίου Ασφαλείας θα έπρεπε να είχε ζητηθεί. Ενδεχομένως τότε να είχε προκριθεί και εγκριθεί μια επέμβαση κάποιας άλλης μορφής.

(2) Επιχειρήσεις διατήρησης και επιβολής της ειρήνης

Απαιτείται μια συντονισμένη προσπάθεια ώστε να γίνει κατανοητός, από τη διεθνή κοινότητα, ο ρόλος του ΟΗΕ στη χρήση στρατιωτικών δυνάμεων για δραστηριότητες ειρήνης. Η κεντρική ιδέα του ρόλου του ΟΗΕ είναι η «ουδετερότητα», για την οποία πολλοί πιστεύουν ότι θα πρέπει να αμφισβητηθεί, τουλάχιστον για κάποια είδη επιχειρήσεων ειρήνης. Στο σημείο αυτό θα απαιτηθεί να γίνει η διάκριση μεταξύ διατήρησης και επιβολής της ειρήνης.

Οι παραδοσιακές επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης διεξάγονται στα πλαίσια της ουδετερότητας, επειδή ο ρόλος των δυνάμεων του ΟΗΕ είναι να αστυνομεύουν υφιστάμενες συμφωνίες ειρήνης εμπολέμων οι οποίοι έχουν συμφωνήσει να καλέσουν τον ΟΗΕ ως επιδιαιτητή.

Οι επιχειρήσεις επιβολής της ειρήνης είναι κάτι εντελώς διαφορετικό. Απαιτούν ενεργή εμπλοκή για τον τερματισμό της σύρραξης και την αποκατάσταση της ειρήνης. Όταν αυτή η εμπλοκή απαιτεί στρατιωτικές επιχειρήσεις, τότε αρχίζουν τα προβλήματα για τον ΟΗΕ. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 υπήρχαν ελπίδες για την επέκταση του ρόλου του ΟΗΕ προς την

κατεύθυνση της επιβολής της ειρήνης, χωρίς όμως να παρατηρηθεί καμία πρόοδος μέχρι σήμερα. Μέρος του προβλήματος είναι η έλλειψη πόρων τους οποίους πρέπει να διαθέσουν τα έθνη στον ΟΗΕ για τέτοιου είδους επιχειρήσεις. Το μεγαλύτερο πρόβλημα όμως είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης των μικρών χωρών προς τις μεγάλες δυνάμεις, όσον αφορά στην αντικειμενική χρήση των πόρων αυτών.

(3) Αναγκαιότητα στρατιωτικής δύναμης επέμβασης του ΟΗΕ

Κάτι το οποίο προκύπτει από την προηγηθείσα ανάλυση είναι η ανάγκη διαθεσιμότητας μιας εθελοντικής δύναμης, υπό την επιχειρησιακή διοίκηση του ΟΗΕ. Αυτή θα μπορούσε να είναι μια δύναμη ταχείας αντίδρασης. Το 1995 ο τότε Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Μπούτρος-Μπούτρος Γκάλι παρουσίασε την αιτιολογία ύπαρξης μιας τέτοιας δύναμης: «Κατέληξα στο συμπέρασμα ότι τα Ηνωμένα Έθνη χρειάζεται να μελετήσουν σοβαρά την ιδέα μιας δύναμης ταχείας ανάπτυξης. Μια τέτοια δύναμη θα αποτελούσε τη στρατηγική εφεδρεία του Συμβουλίου Ασφαλείας για να αναπτύσσεται όταν θα υπάρχει μια επείγουσα ανάγκη για δυνάμεις διατήρησης της ειρήνης». Αν και ο Γενικός Γραμματέας αναφερόταν μόνο σε αποστολές διατήρησης της ειρήνης, η ιδέα είναι εύκολα προσαρμόσιμη (και στην πραγματικότητα πλέον κατάλληλη) για αποστολές επιβολής της ειρήνης. Μια τέτοια δύναμη θα αποτελείται από εξειδικευμένο προσωπικό με κοινή εκπαίδευση και εμπειρία ειρηνευτικών αποστολών, η οποία θα είναι άμεσα διαθέσιμη για ανάπτυξη και της οποίας η διαθεσιμότητα για ανάληψη αποστολής δε θα εξαρτάται από κανένα κράτος, παρά μόνο από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών.

Η πρόταση δεν είναι καθόλου ουτοπική¹⁹. Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και έτυχε της υποστήριξης σημαντικών διεθνών προσωπικοτήτων και ενός αριθμού μικρών κρατών τα οποία έχουν παράδοση συμμετοχής σε ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ. Θα ήταν βέβαια οικονομικά ακριβή η συγκρότηση και η συντήρηση μιας τέτοιας δύναμης, ειδικά εάν συνδυαζόταν, όπως θα έπρεπε, με μια μη στρατιωτική οργάνωση για την ολοκληρωτική και πλήρη αντιμετώπιση ενδεχόμενων ανθρωπιστικών κρίσεων. Από την άλλη πλευρά όμως θα ήταν πιθανόν οικονομικότερη λύση σε σχέση με την τρέχουσα, κατά περίπτωση, συγκρότηση μιας τέτοιας δύναμης, σίγουρα δε πιο αποτελεσματική.

(4) Συνολική λύση

Αν και τα τελευταία χρόνια έχουν υπερτονιστεί οι δυνατότητες των στρατιωτικών δυνάμεων στην αποκατάσταση της ειρήνης, είναι γενικά παραδεκτό ότι ο ρόλος των στρατιωτικών δυνάμεων δεν είναι αυτός. Αυτό δε σημαίνει ότι οι στρατιωτικές δυνάμεις δε θα πρέπει να χρησιμοποιούνται σε αποστολές αποκατάστασης της λειτουργίας της κοινωνίας. Όμως η ανάπτυξη δεξιοτήτων μέσω ειδικής εκπαίδευσης για την ανάληψη τέτοιων αποστολών θα είναι πάντοτε δευτερεύων αντικειμενικός σκοπός για τις στρατιωτικές δυνάμεις.

Αποστολές όπως η αστυνόμευση, η προσωρινή διακυβέρνηση, η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, η παροχή βοήθειας για την προετοιμασία και διεξαγωγή εκλογών και η παροχή οικονομικής και ανθρωπιστικής βοήθειας πρέπει να αναλαμβάνονται από άλλες οργανώσεις, πλην των στρατιωτικών. Σε αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να προτιμώνται οργανώσεις του ΟΗΕ, διάφοροι μη κυβερνητικοί οργανισμοί και ανθρωπιστικές οργανώσεις γειτονικών κρατών με εξουσιοδότηση του ΟΗΕ. Παρ' όλα αυτά, η στενή συνεργασία μεταξύ στρατιωτικών και μη στρατιωτικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στα πλαίσια μιας ανθρωπιστικής κρίσης, έχει τεράστια σημασία για την επιτυχία της αποστολής. Η ευθύνη συντονισμού των στρατιωτικών και μη στρατιωτικών επιχειρήσεων θα πρέπει να τηρείται στο επίπεδο του ΟΗΕ, και να ασκείται είτε από την έδρα του ΟΗΕ, είτε με αντιπρόσωπό του εγκατεστημένο στην περιοχή της κρίσης.

4. Επίλογος

Προφανώς δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις στα προβλήματα ηθικής. Είναι βέβαιο ότι ο πόλεμος είναι συνυφασμένος με το ανθρώπινο είδος, και παρά τις διακηρύξεις και τα όνειρα, πόλεμοι θα εξακολουθούν να υπάρχουν σε κάθε γωνιά της Γης, σε κάθε δεδομένη χρονική στιγμή. Οι θεωρητικοί της ηθικής και του πολέμου, προσπαθούν να δώσουν απλές απαντήσεις σε σύνθετα προβλήματα, οι δε στρατιώτες στο πεδίο των επιχειρήσεων να ελέγξουν τις ακραίες απάνθρωπες συμπεριφορές και να θυμούνται τις θεωρίες περί ηθικής. Μέσα σε όλο αυτό το σύνθετο περιβάλλον, φαίνεται ότι η μακροβιότερη θεωρία είναι αυτή του Δίκαιου Πολέμου, η οποία παραμένει ζωντανή και ανανεώνεται σύμφωνα με τις νέες ιδέες και αντιλήψεις περί ηθικής και πολέμου. Η θεωρία αυτή παρέχει «ρεαλιστικότερες» απαντήσεις στα ερωτήματα ηθικής, αλλά απέχει πολύ από του να αποτελεί έναν οδηγό σχεδίασης πολεμικών επιχειρήσεων έτσι ώστε αυτές να είναι πιο ηθικές.

Αναφορά στο άρθρο: Μαυρόπουλος Παναγιώτης. *Η παράδοση τριάδα του Κλαούζεβιτς*. Πόλεμος και Στρατηγική, 19 Ιαν 204, www.warandstrategy.gr.

---

* Ο Παναγιώτης Μαυρόπουλος είναι Αντγος ε.α.

---

¹ Keneth Kemp, Department of Philosophy, University of St. Thomas, «Morality and War», 2001, courseweb.stthomas.edu/kwkemp/Kosova/Morality&War.pdf

² en.wikipedia.org/wiki/Pacifism και «Morality and War», 2001, Keneth Kemp, Department of Philosophy, University of St. Thomas courseweb.stthomas.edu/kwkemp/Kosova/Morality&War.pdf

³ en.wikipedia.org/wiki/Realism

⁴ en.wikipedia.org/wiki/Utilitarianism, και «What is the relevance of ethics to the military», UK National Defence University, Nov 2006, Dr David Robin, Oxford Uehiro.

⁵ «What is the relevance of ethics to the military», UK National Defence University, Nov 2006, Dr David Robin, Oxford Uehiro

⁶ en.wikipedia.org/wiki/Utilitarianism και «What is the relevance of ethics to the military», UK National Defence University, Nov 2006, Dr David Robin, Oxford Uehiro.

---

⁷ en.wikipedia.org/wiki/Just_war, «Just War Theory», Alexander Moseley, 2006, The Internet Encyclopedia of Philosophy, www.iep.utm.edu/j/justwar.htm και «The Just War Theory», Brother John Raymond, www.monksfordoration.org/justwar.html

⁸ Μια πληρέστερη λίστα των κριτηρίων εξετάζεται στο «Humanitarian Intervention and Just War» των Mona Fixdal και Dan Smith, *Mershon International Studies Review*, (1998), 42

⁹ Michelle Maiese, «Jus in Bello», 2003, www.beyondintractability.org/essay/jus_in_bello

¹⁰ Στο ίδιο

¹¹ Αναζήτηση του όρου με τη μηχανή αναζήτησης www.google.gr

¹² C. A. J. Coady, «The Ethics of Armed Humanitarian Intervention», United States Institute of Peace, www.usip.org/pubs/peaceworks/pwks45.html και Charles Hauss, «Military Intervention», 2003, www.beyondintractability.org/essay/military_intervention/

¹³ Mona Fixdal και Dan Smith, «Humanitarian Intervention and Just War», 1998, *Mershon International Studies Review*, 42

¹⁴ Charles Hauss, «Military Intervention», 2003, www.beyondintractability.org/essay/military_intervention/

¹⁵ Στο ίδιο, Dr. Lee Ward, «Future of Humanitarian Intervention», 2006, www.campioncollege.sk.ca/198.html και Charles Shotwell και Kimberley Thachuk, «Humanitarian Intervention: The Case for Legitimacy», www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-6705629_ITM

¹⁶ Dr. Lee Ward, «Future of Humanitarian Intervention», 2006, www.campioncollege.sk.ca/198.html

¹⁷ Michelle Maiese, «Jus in Bello», 2003, www.beyondintractability.org/essay/jus_in_bello

¹⁸ Dr. Lee Ward, «Future of Humanitarian Intervention», 2006, www.campioncollege.sk.ca/198.html και Charles Hauss, «Military Intervention», 2003, www.beyondintractability.org/essay/military_intervention/

¹⁹ Charles Hauss, «Military Intervention», 2003, www.beyondintractability.org/essay/military_intervention/